ШУМЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ
"ЕПИСКОП КОНСТАНТИН ПРЕСЛАВСКИ"

ФАКУЛТЕТ ПО ХУМАНИТАРНИ НАУКИ

КАТЕДРА ИСТОРИЯ И ТЕОРИЯ НА ЛИТЕРАТУРАТА

2023 г.

Вадим Лазаркевич – известният и непознатият

Красимира Загорска

Vadim Lazarkevich-the Famous and the Unknown

Krasimira Zagorska

Abstract: The article raises the question of the necessity for a specialized monographic study of the work of the illustrator Vadim Lazarkevich, known as the creator of Bulgarian children's illustration. Observations on the author are presented through documents from the archive of the National Library "St. St. Cyril and Methodius."

Keywords: Vadim Lazarkevich, illustrator, children's illustration

Взаимодействието между художествено изображение и текст съществува още с появата на ръкописната книга, това взаимодействие се засилва с откриването на книгопечатането, има го и днес, макар че сега често се свежда само до оформлението на корицата, освен в случая с книжните издания за деца. Вниманието ни е привлечено от един илюстратор, най-вече на детски издания, с които са израснали поколения български читатели. Този илюстратор произхожда от литовско дворянско семейство, роден в Украйна, учил в Художествената академия в Санкт-Петербург, белоемигрант в България, оставил солидно творчество след себе си, разделен със семейство и роднини поради войната - това е създателят на българската детска илюстрация Вадим Лазаркевич. Популярността на илюстратора сред много поколения на българската читателска аудитория – родителска и детска – се оказва съпроводена с озадачаваща липса и до днес на системно специализирано изследване за него,

освен единственият популярен разказ за живота и рисунките на Лазаркевич: изданието „Нарисува за децата Вадим Лазаркевич“, подготвено от Зорница Христова за малките читатели.

За съдбата на Вадим Лазаркевич можем да разберем единствено от кратки биографични анотации, енциклопедии, вестници, изключително редки архивни бележки. Дори в справочните издания, посветени на руската емиграция в България, представянето на Лазаркевич се свежда в буквалния смисъл на думата до броени изречения. А сведенията, които се пазят в семейния архив, засега са недостъпни и очакват своя бъдещ изследовател. Една от причините той да остане встрани от центъра на културния живот на България е, че много от колегите му [и особено след 9. IX. 1944 г.] не харесват неговата популярност, пречат той да работи в Художествената академия в София. Изключително странен е фактът, че за първи път се урежда самостоятелна изложба на картини от Лазаркевич в галерия-книжарница "София - прес" на 18.03.2014 г. По данни на издателството изложбата е била гостуваща и няма запазен архив от нея. До момента няма монографии или поне каталози за творбите на В. Лазаркевич, независимо от обема на творчеството му и постоянно преиздаваните книги на български писатели с негови илюстрации. До 1989 година неговото семейство е заклеймено като "неблагонадеждно". Този факт преобръща живота на художника в нашата страна след 1944 година. Той не получава заслужено внимание от културната общественост, но за сметка на това е много обичан от децата.

Случайности в живота няма. Благоприятни обстоятелства срещат писателя Ран Босилек с Вадим Лазаркевич в началото на 20-те години на XX век и двамата започват да си сътрудничат. Във всички книги на този популярен и днес магьосник на словото греят великолепно изпълнените илюстрации на Вадим Лазаркевич. Художникът илюстрира книги и на други български писатели: Константин Константинов, Светослав Минков, Дора Габе, Леда Милева.

Нестандартното взаимодействие между текст и илюстрация ги превръща в еталон в изобразителното изкуство. Синът на илюстратора, Вадим Лазаркевич - младши споделя следното за творчеството на баща си: "Понякога една книга се раждаше така: баща ми разказваше сюжета на писателя, защото го виждаше населен с обичаните от него животни. Докато авторът пишеше, рисунките се появяваха една след друга, в няколко варианта, като че ли той получаваше вдъхновение свише" ["Сега", 2003, с.43].

Вадим Лазаркевич е илюстратор от висок ранг, оставил след себе си богато творчество - сътрудничил е на над 35 детски издания, илюстрирал е стотици книги за деца, юноши и възрастни. Той заслужава признание за творческия си принос и културното наследство, което е завещал на българския народ. Не е редно името му да остава в сянка. Поколения български деца са израснали с детски книжки, илюстрирани от Вадим Лазаркевич. Творчеството на Лазаркевич звучи изключително актуално и сега на фона на преиздадените заглавия с негови илюстрации.

Основната цел на настоящата статия е само скромен опит да се постави въпроса за необходимост от монографично изследване на живота и творчеството на илюстратора Вадим Лазаркевич. Имайки предвид недостъпния и необработен архив на автора, съхраняван от неговото семейство, многото още неразкрити факти в него, считам, че то заслужава да бъде предмет на много задълбочени изследвания, които да бъдат осъществени от специалистите литературоведи и изкуствоведи. Тези обстоятелства определят задачата на този текст, свързана с необходимостта от представяне на личността на твореца и откриване на неговата творческата биография в българската културна среда. Статията е построена на базата на сведения, пръснати в различни източници, както и на документите, съхранени в Българския исторически архив, с които се запознах в специализираните отдели и направления на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий" в София.

1. Семейна среда

Вадим Вадимович Лазаркевич е роден на 28.02.1895 година в село Бяла Църква, находящо се на територията на днешна Украйна. Семейството на илюстратора е от дворянски род, с корени от Прибалтийските райони. Баща му, Вадим Константинович е роден в град Гродно /Беларус/. Бил е офицер, има издадени значителен брой трудове.

Дълги години авторските таблици, практически военни трактати от Вадим Константинович са използвани в Съветската армия, особено през Втората световна война.

Заедно с бащата, семейството се мести да живее в различни руски градове. В един момент те се установяват в Бяла Църква, където има разположени големи артилерийски казарми. Там се раждат Вадим, по-малкият му брат Алексей и сестричката Милица. Майката Екатерина Петровна е с музикално образование от Киевската музикална академия, клас пиано. Рисувала е изключително красиво. Тя е имала и ангажимента по отглеждането и възпитанието на децата си. На по-късен етап, в разговори с приятели, Вадим Лазаркевич ще коментира, че дарбата си да рисува е наследил несъмнено от своята майка.

През 1913 година Лазаркевич завършва Втори кадетски корпус в Санкт Петербург. Това е военно училище, равняващо се по години обучение на съвременна гимназия. Желанието на бащата е първородният му син да продължи в чин военната традиция в семейството. По думите на Вадим Лазаркевич, пресъздадени от неговият син Лазаркевич - младши, "семейният съвет се събра, обсъди проблема и ми разреши да стана художник" [БИА: Архив на Лазаркевич]. В Централния държавен архив е запазена единствената автобиография на илюстратора. Написана е с молив, в третолична форма. Разчита се следният текст:

” Завършва /през/ 1913 година Втори кадетски корпус в Петербург и се отклонява от военна кариера. Същата година постъпва в клас / художествена / архитектура при Императорската художествена академия в Петербург” [БИА. Ф.711].

В Художествената академия Лазаркевич учи две години и прекъсва. Мобилизиран е през 1915 година и изпратен да се бие на фронта. Там е и баща му, а останалите членове на семейството са евакуирани в Новочеркаск. За моментите, оказали се ключови в бъдещата съдба на художника, ще приведа думите на сина му Вадим Вадимов Лазаркевич: “След Февруарската революция, след абдикацията на царя, по линията на фронта е много, много тежко - от една страна като съотношение на сили, от друга - състоянието на самата армия, където смяната в ръководството на страната довежда до големи брожения. Настроението на войниците, за което знам от разкази на баща си, отношението на войниците към офицерите е било, меко казано, неприязнено. Настроения, подклаждани от много партии, известни и неизвестни, които работят в тази насока. Знам, че тогава демобилизират част от армията, пускат ги да си ходят по домовете. Баща ми се връща в Новочеркаск, а дядо ми къде е по това време - не знам. От самото начало на войната той е бил изпратен в Румъния, в комисия към Румънското Министерство на отбраната. Непрекъснато е пътувал по различните линии на фронта. Така че, точно в този момент не се знае къде е бил. По линия на военните баща ми става преподавател във военното училище в Новочеркаск. По-късно там, в Новочеркаск, се връща и дядо ми. Избухва Гражданската война и вече тримата - дядо ми, баща ми и чичо ми заминават на фронта под командването на генерал Врангел. В края на 1921 година те стигат Крим, Новоросийск, откъдето завинаги напускат Русия. Там семейството се разделя и, както се оказва впоследствие, завинаги...”. [БИА: Архив на Лазаркевич]

2. Професионално израстване

Изключително трагичен е начинът, по който бащата, заедно с двамата си синове пристигат по море на територията на България. Варна и Бургас отказват да ги приютят. Налага се ултиматум от френски военен кораб към българското правителство, едва тогава е разрешено да слязат в Поморие. След известно време се местят в Несебър. Бащата остава и се установява завинаги там, а двамата синове поемат към столицата София поотделно.

Младият емигрант Вадим Лазаркевич не е приет радушно в столицата на България. Известно време живее в хотел, намиращ се на улица “Княгиня Мария Луиза”. По-късно правителството отпуска на емигрантите няколко вагона, пригодени за подслон. Вадим Лазаркевич живее известно време в един от вагоните. След дълго лутане по квартири, илюстраторът се установява продължително на улица “Росица” 6. Чести гости в дома му са приятели и колеги, сред които Стоян Попов, Ангел Каралийчев, Ран Босилек, Стоян Русев, Георги Русафов.

3. Емигрантски години

Лазаркевич се установява в София, защото счита, че там има възможност за творческа изява. Независимо, че е прекъснал следването си в Императорската художествена академия в Санкт Петербург, на фронта той не спира да рисува във всеки един подходящ момент. Най-често бързи щрихи, на коляно.

В.Лазаркевич продължава работата на художник, като непрекъснато рисува различни епизоди от войната и военния бит. Конят става любима тема на тези зарисовки. Те излъчват усещане, че той се чувства пълноценен на фронта, благодарение на творбите, които създава там, за миг пренасяйки се в мирен свят. През далечната 1943 година в интервю със Славчо Ангелов, Вадим Лазаркевич споделя следното:" За пръв път съм печатал в Русия - през 1917 година скица на една случка из войната. Беше много сполучлива и тя ми откри широкия път на това изкуство" [Зора, 3433, с.1].

Поради трагичните събития на по-късен етап в живота на илюстратора, не е запазена нито една от картините му на фронта. Вадим Лазаркевич е невъзможно да ги пренесе от Русия, а майката и сестрата не са успели да ги съхранят. Години по-късно, чак след смъртта на художника, сестра му успява да пристигне в България, среща се с племенниците си, като им носи единствено стари семейни фотографии, запазени на по-късен етап в дома на Вадим Лазаркевич - младши.

4. Творческо развитие

4.1. Сътрудничество с Ран Босилек

След като Вадим Лазаркевич окончателно се приютява да живее в София, започва работа като илюстратор. В края на месец август 1921 година той сътрудничи на детското списание "Светулка", както и на издателство "Александър Паскалев". На страница 26 по случай юбилейния брой на детското списание пише следното:

"ВАДИМ В.ЛАЗАРКЕВИЧЪ

ХУДОЖНИКЪ

Роден презъ 1895 година в Киевъ /Русия/

Въ "Светулка" сътрудничи отъ 1921 година" [Светулка, 1929-1930: 26]

Благодарение на сътрудничеството в издателството, по думите на Лазаркевич, именно там той успява да установи контакт с творци като Елин Пелин, Иван Вазов, Ран Босилек, Александър Балабанов и още много други. Особено близки са отношенията му с Ран Босилек, крепи ги силно приятелство, съхранено до последния им дъх. В архива на Лазаркевич е съхранена следната негова бележка:

“Планът на стихотворение /последното/ от Ран Босилек за списание “Дружинка”, 1959 година и съответните илюстрации, даден лично от него за илюстрации от мене.

Планът е писан от ръката на Ран Босилек."

В. Лазаркечич, 23.11.62, София” [Зора, 3433, с.1]

Бележката действително е с прикрепен отделен лист, с точни описания от Ран Босилек на неговите виждания относно илюстрациите, които е необходимо да бъдат създадени към стихотворението. Въпросната бележка се намира в личния архив на художника в Централния Държавен Архив.

През 1922 година Ран Босилек предлага на Лазаркевич да илюстрира сборника с български народни приказки “Косе Босе”. През началото на 1923 година книгата излиза от печат, изключително богато илюстрована. Редно е да се упомене, че това е първият самостоятелно оформен от Вадим Лазаркевич детски сборник. През този период Ран Босилек е главен редактор на списание “Детска радост”.

В. Лазаркевич работи и в издателство “Хемус”. През 1923 година илюстрациите на разказите “Звездобройци”, “Червенушко” и корицата на списанието са възложени и изпълнени от Лазаркевич. По този начин е поставено началото на дългогодишно сътрудничество между художника и редакцията, продължило 25 години. Цялото съществуване на заглавната страница на списанието е по проект на илюстратора. Той участва изключително активно във всеки брой, като си сътрудничи и с други художници като Стоян Венев, Илия Бешков, Александър Божинов и прочие.

Счита се за голям дивидент привличането на Лазаркевич към списание “Детска радост”. На страниците му той, както и негови колеги илюстрират богато творби на Чичо Стоян, Стоян Дринов, Елин Пелин, Калина Малина, Елисавета Багряна, Ангел Каралийчев и ред други автори, оформили богато националната идентичност на българската детска литература. Най-много са произведенията на Ран Босилек, илюстрирани от Лазаркевич. Текст и рисунка вървят заедно, появяват се героите от “Патиланско царство”. Синът на Лазаркевич твърди, че баща му е участвал в цялостното художествено оформление на списанието и по повод юбилей, отбелязва в свой спомен:” Детска радост” се раждаше пред очите ми” [Мишев, 2001, с.43].

През 1934 година в книга 1 се появява опит за комикс -” Гарван грачи на комин, Дългоушко лапа млин”- представят Ран Босилек и Вадим Лазаркевич. Според Ран Босилек, това е “Смешен филм за деца”. По средата на текста в три кадъра от филмова лента са позиционирани три илюстрации. Експериментът продължава в книги 3,4,5,6,7, като в последната е поместен заключителният разказ. През 1943 година комиксът е издаден като самостоятелна книжка от издателство “Хемус”.

Творческото съдружие между писателя и илюстратора е било много ползотворно - на страниците на списание “Детска радост“ са илюстрирани от Лазаркевич над 75 творби от Ран Босилек. ” Периодът 1922 - 1926 г. за В. Лазаркевич, е период на изключителна илюстраторска работа и се определя от постоянното сътрудничество в детското списание “Детска радост” с притурка вестниче “Врабче”, под редакцията на Ран Босилек, оттук започва епохата на “Патиланчовците”, любимите герои на Ран Босилек.

Към същия период се отнасят първите опити у нас за създаване на достъпната по цена детска библиотека “Веселушка” - малките книжки с цветни илюстрации. Така се появяват на бял свят

1/ ”Косе Босе” от Ран Босилек

2/ ”Чик- Чирик” от Ран Босилек

с илюстрации от Вадим Лазаркевич” [Мак, 1930, с.3]

Сътрудниците, упоменати до момента, участват в притурката на издаваната под редакторството на Ран Босилек към списанието - вестник “Врабче”. Това е приложение за деца с 23 годишен период на отпечатване. Подчинено е на програмата на списание “Детска радост”. Много сполучливи са художественото оформление и илюстрациите на художниците като най-видна е изявата на Вадим Лазаркевич.

4.2. В издателство “Хемус”

Лазаркевич е постоянен хоноруван сътрудник към издателство “Хемус”. В архива на издателството, който се намира в Национална Библиотека “Кирил и Методий” са запазени сметкоразписки за получени хонорари от илюстратора за периода 1924 – 1945 година. Отново там може да се види единствен документ от дата 29.04.1939 година, който доказва, че Вадим Лазаркевич е бил ангажиран с илюстраторска дейност, възложена му от издателството за период от десет месеца, считано от месец май 1939 година. Писмото гласи следното: ” да илюстрирате наши учебници за предстоящия конкурс при следните условия:

1. Ние се задължаваме да Ви даваме работа - илюстриране на учебници, списание “Детска радост” и други книги в продължение на десет месеца - начиная от м. май т. г., като за всеки месец ще Ви даваме работа най-малко за лева 7000/седем хиляди/.

2. Вие се задължавате през това време да не илюстрирате учебници на други издателства или частни лица, автори на учебници и др., нито да съдействувате за илюстриране на такива.

Хемусъ

Акционерно дружество за

книгопечатане и издателство

Подпис: Хр. Хаджиев

Подпис: ….....

/В. Лазаркевич [Сирак, 1930, с.1]

Това е единственият запазен документ със съдържание на ангажиращ трудов договор. Според сина му, Лазаркевич цял живот е бил художник-илюстратор на свободна практика. С този факт се обяснява различният вид творби, програми, буквари, албуми, вестници, симфонии, пиеси, списания, които е илюстрирал. Ще приведа издания, в които е работил като художник-илюстратор за достоверност на гореизложените твърдения.

4.3. Работа с други издателства

Освен в периодичните издания на издателство “Хемус”, Лазаркевич сътрудничи и в списание “Светулка”, списание “Детски свят”, списание “Детски живот”, списание „Нова картинна галерия” и ред други периодични издания за деца.

Във вестник “Поточе” Лазаркевич е илюстратор и съредактор съвместно с Никола Никитов. Вестникът излиза през периода от 1927 година до 1934 година като през цялото това време художникът активно участва в неговото написване и високо художествено оформление. За да се задържи толкова много години на българския пазар при особено силна конкурентна среда, вестник “Поточе” дължи това на ценова достъпност, атрактивно съдържание и високо художествено илюстриране. Заслугата за това е на имена като Никола Никитов, Ценко Цветанов, Трайко Симеонов, Вадим Лазаркевич, Иван Недев.

Редколегията на вестник “Поточе” си поставя за цел да дава знания на децата за широкия свят, за природата, за красотата на родната страна, за морета и океани. В него са сътрудничели много автори на поезия и проза, между които имена като Дора Габе, Трайко Симеонов, Веса Паспалеева, Чичо Стоян, Стоян Чилингиров, Калина Малина, Ангел Каралийчев, Никола Фурнаджиев и много други. Художественото оформление на вестника е оставено на Вадим Лазаркевич, Георги Атанасов, Никола Тузсузов. Разположените по интересен начин илюстрации служат за пример на бъдещите детско - юношески вестници.

За новосформираното Детско издателство към МНП с главен редактор Никола Балабанов и с участие на Дора Габе, Лазаркевич илюстрира “Гатанки” от Дядо Благо /Стоян Русев/ и стихосбирката “Врани, врани неразбрани” от Дора Габе. През периода 1922 - 1926 година за издателство “Хемус” Лазаркевич илюстрира приказките на Вилхелм Хауф и Александър Сергеевич Пушкин като отделни издания на “Малка библиотека” и “Детска радост”. Илюстратор е и на “Патиланчо” от Ран Босилек, “Звездобройци” от Андреев, читанки.

Художникът упоменава издателствата, за които е работил:”Хемус”, издателство към МНП, ”Александър Паскалев”, издателство към дирекцията на народното здраве, издателство “Завети”,

”Народна младеж”, ”Народна просвета”, ”Български художник”, корици за “Икономика и домакинство”, ”Български писател”, “Учтехпром ”. По специална поръчка на къща - музей “Иван Вазов” рисува картините “Дядо Йоцо гледа” и “Иде ли?”.

Художественото наследство, което е оставил след себе си Вадим Лазаркевич доказва, че още от най-ранния си творчески период, той се е ориентирал към илюстрацията и художественото оформление на книгите. Преобладаващи са илюстрациите му в творби за деца, работи основно с детски писатели. Освен познатите книжки за най-малките читатели -”Меденатa питка” от Батко Златко, ” Веселите футболисти” от Стоевски, ”Работна Мецана” от Леда Милева, ”Козя къщурка” от Ангел Каралийчев, ” Гатанките” на Дядо Благо, ”Звънчета” от Дора Габе и много други.

Лазаркевич илюстрира и “Стас и Нели” от Сенкевич, във вестник “Заря” през 1935 година, публикува илюстрации към “Големанов”, илюстрира “Книга за джунглата “от Киплинг, оформя кориците на творби на Джек Лондон, илюстрира трите тома на “Когато бях малък” от Добри Немиров, кориците на “Братя Карамазови”, ” Тримата мускетари”, ”Том Сойер”, “Клетниците”, “Война и мир”, “Мъртвите сибирски полета”, ”Ана Каренина“ и още много други.

4.4. Под полицейско наблюдение

Освен като илюстратор, Вадим Лазаркевич участва и в Дружеството на руските художници в България. Няма сведения дали емигрантите са се познавали по времето, когато са били в домовете си в Русия. В България дружеството е създадено на 29.12.1929 година в София на улица “Московска ” 11. Уставът му гласи следното:

“1 - Дружество на Руските Художници в България е организация безпартийна и има за цел:

а/ Развитие и поддържане на Руското Национално Изкуство;

б/ Съдействие на своите членове за подобрение на тяхното икономическо положение;

в/ Съдействие за тяхното културно и духовно развитие;

г/ Запазване на техните професионални интереси;

2 - За постигане гореозначените цели Дружеството:

а/ Устройва колективни и индивидуални изложби, студии, курсове, библиотеки и други учреждения, които служат на делото на изкуство, издава журнали и книги по специалността.

Настоящият Устав е разгледан и приет единогласно за ръководството и изпълнение от Общото Събрание на Дружеството на Руските Художници в България на 29 декември 1929 година.

Председателъ:…./подпис/

Секретар:……../подпис/

/изложен е оригиналният правопис/[БИА, Ф264: 157]

Към учредителния протокол е съставен списък на членовете и под номер 11 четем:

“Худ. Лазаркевич

гр. София, Книгоиздателство Хемус” [БИА, Ф264: 157]

Членове на дружеството са били художници, разпръснати в различни части на България - от София, Луковит, Варна, Шумен и още много места. Независимо от разстоянието, всички те са организирали всяка година своя изложба, за която е било необходимо разрешение от властите. В архивите на Националната Библиотека “Кирил и Методий ” е запазен документ, удостоверяващ постоянен полицейски контрол:

“МВРНЗ До господина

ДИРЕКЦИЯ НА ПОЛИЦИЯТА Началника на отделение “А”

ОТД.ДЪРЖАВНА СИГУРНОСТ Тук

РАЗУЗНАВАЧ 95

София,28.03.1940 г.

РАПОРТ

Донасям Ви, Господин Началник, че от направените справки по службите при Дирекция на полицията, се установи, че в управителния съвет на Дружеството на Руските Художници в България - София няма лица, визирани в чл. 11 и 12 от Наредбата - закон за държавния надзор върху дружествата и сдруженията, които трябва да бъдат отстранени.

Разузнавач 95

/ Ив. Вешев / [БИА, Ф264: 158]

От документа е видно, че всички членове на Дружеството са били проверявани всяка година за благонадежност. Очевидно работата на Дружеството е била изпълнявана в рамките на закона. От архивната документация на Дружеството не става видно дали изложбите са се състояли ежегодно, но участието в тях на художника Вадим Лазаркевич е факт. Според брой на вестник “Зора “ от 11.12.1930 година е отпечатана снимка на руски художници със следния прилежащ текст:

“Първата художествена изложба на Дружеството на Руските Художници в България се откри на 7 т.м. в Художествена галерия /ул. Аксаков 6/.

На нашата снимка са /предния ред, седящите отляво надясно/: писателят А.Феодоров, И. Крилов /председател на д-вото /, И. Лазаренко /секретар на д-вото /, /втория ред прави от ляво на дясно/: Г.Агаронян, Д.Коклин, Н.Ростовцев, Н.Глински, В.Лазаркевич, Е.Ващенко и Н.Кушнаревски.” [Зора, 3433: 1]

Малко по-късно, на 15.12.1930 година, вестник “Слово” публикува рецензия за изложбата от Сирак Скитник под името “Изкуство и публика. Изложба на художниците руси.” В статията е

упоменато участието на Лазаркевич с критичен тон: “Излагат още: Лазаркевич - неговите хумористични илюстрации са по-интересни от работите, които излага.” [Слово, 1930, с.1]

Според запазената документация е видно, че Дружеството организира общо седем изложби, като последната от поредицата не се е състояла. От нея има съхранен единствено каталог. През 1945 година по нареждане на новата политическа власт Дружеството е разпуснато.

Счита се, че Лазаркевич е един от учредителите на Дружеството, без да заема ръководна длъжност. Илюстраторът се включва в изложбите му през 1930 и 1938 година като остава активен член до момента на разпускането му.

Събитията след 09.09.1944 година оказват въздействие върху личния живот на Вадим Лазаркевич, но в професионално отношение той запазва своята творческа продуктивност и стил на илюстриране. Според изказване на сина му “....много често у нас идваше съответното лице, влизаше, сядаше и наблюдаваше работата на баща ми. На всички беше ясно защо е тук и ние просто бяхме свикнали с него“. Лазаркевич не дава повод за съмнения пред новата власт и на 21.02.1948 година е приет за член на Отечествения фронт с членска карта номер 08337.

4.5. Член на СБХ

От сформирането на Съюза на художниците в България като институция /20.02.1959 година/ Лазаркевич е един от първите членове с карта с номер 0073, но до края на земния си път той не получава от властимащите разрешение да реализира самостоятелна изложба.

След 1944 година Лазаркевич продължава да е творчески продуктивен -първоначално е сътрудник в частни издателства, впоследствие и в държавните. Илюстрира в издателствата “Български писател”, ”Народна култура”, “Народна младеж”, “Български художник”. За тях илюстрира следните книги :

“Български писател”:

-”Приказки”- Ценко Цветанов;

-”Бързобежко и Сиводрешко”- Леда Милева;

-”Кой кого уплаши”- Трайко Симеонов;

“Народна младеж”:

-”Джуджето”- Светослав Минков;

-”Народни приказки”- Ран Босилек;

-”Сватбата на Червенушко”- Елин Пелин;

“Български художник “:

-”Козя къщурка”- Ангел Каралийчев;

-”Веселите футболисти”- Димитър Стоевски;

-”Работна Мецана”- Леда Милева;

- Новогодишни картички;

-”Африка се смее”- Вадим Лазаркевич;

Интересна е историята на детската книжка “Африка се смее”. Първоначално е запланувана от Вадим Лазаркевич да бъде изцяло негова творба - той започва да съчинява стихчета за деца и рисува картинки към тях, но под натиска на редактора на издателство “Български художник” и Ангел Каралийчев е разубеден. Доводите и на двамата са, че Лазаркевич е илюстратор, но не и професионален писател и няма да се справи с поставените си цели. Впоследствие книжката “ Африка се смее” е издадена с текст на Иван Марнополски и илюстрации на Вадим Лазаркевич.

От изложеното до момента е видно, че независимо от трудната житейска съдба, творческото присъствие на Вадим Лазаркевич в културния живот на България е безспорно. В различните архиви бяха открити откъслечни документи, статии, които спомогнаха за частично представяне на биографията и макар и пунктирно очертания творчески път на художника. Несъмнено при по-задълбочено изследване да се открият още ред документи с допълващ характер.

Въз основа на представения фактологичен материал като опит за обобщение може да се предложи типология на илюстрациите, създадени от В. Лазаркевич.

Илюстрации за деца на текстове от българската, руската и западноевропейската детска литература.

Илюстрации за възрастни на текстове от литературната класика.

Илюстрации с библейско съдържание.

Особено важен аспект в творческата биография е културната междинност на автора: роден в Белорусия, формиран като творец в Русия, живял в България. Това провокира интереса към художника - интерпретатор на литературни текстове, създадени в условията на чужда култура, към която той се опитва да се адаптира и да получи заслужената оценка на създател на българската детска илюстрация.

Предприетият опит да се очертае биографичния и творчески път на илюстратора Вадим Лазаркевич от семейната среда, през артилерийските казарми в Русия до улица “Росица”6 в столицата на България, град София установява, че въпреки жестоките поврати на съдбата, въпреки трудния си живот Вадим Лазаркевич раздава светлина и жизнерадост с творчеството си. .Чрез таланта си да илюстрира превъзходно, той оставя завинаги в историята на българското културно наследство с великолепните портрети на Патиланците, Работната Мецана, Гъбарко и ред други.

4.6. Обща характеристика на творчеството на Лазаркевич

Творчеството на Вадим Лазаркевич е насочено основно към най-малката публика -децата. Художникът е типичен илюстратор, а не художник, който се занимава през свободното си време и с илюстрация. Експериментирал е в различни жанрове на илюстративното изкуство, обръщайки внимание на всеки един детайл от книгата. Завършва я от корица и шрифт до винетка и заглавна буква. Лазаркевич работи и в други поприща - проектира детски играчки, илюстровани картички, картинни буквари, училищни програми, киноплакати, рекламни материали, сватбени албуми, албуми за кръщенета. Историята на българската илюстрация описва и много други автори, но сякаш трайните правила в българската илюстрация ги установява Вадим Лазаркевич с продуктивното си половинвековно творчество. Оформлението на неговите книги създава хода на книжното изкуство в България. От началото на творческия път подходът му към всяка книга е индивидуален. В ранния творчески период на Лазаркевич се забелязват стилистични превъплъщения от сецесиона в "Синчец" и "Чик-чирик" от Ран Босилек до поредицата книжки, издавани от издателство "Хемус", рисувани в духа на немския гротесков експресионизъм, но поднесени в омекотен за възприемане от публиката вариант. В тях се улавя възрожденската цветност на Захари Зограф, а в други картини с туш и перо се иронизира образният език на сецесиона. Лазаркевич не се явява като стилизатор в духа на "Родно изкуство " - той е на границата между натура и условност, а стилът му се подчинява на изискванията на времето. Това личи в заглавките на списанията "Детска радост", "Светулка", "Кладенче" и "Росица"- там внимателно рисува момченца и момиченца в народни носии, радостно залюлели хорца. Снежанка и седемте джуджета също са побългарени. Изумително е как за толкова кратък период от време един чужденец усвоява българските типажи.

Постепенно в творчеството на Вадим Лазаркевич декоративният подход отстъпва място пред тоналното степенуване, а лаконичната композиция с много герои пред индивидуалния образ. Движението на фигурата в пространството, различните ракурси не са били преграда за художника. Именно чрез тях илюстрациите му печелят.

Появяват се първите романи в картинки, първите комикси в българската илюстрация и техният родоначалник е Вадим Лазаркевич. Раздвиженост и познавателност на рисунъка в съчетание с пъстроцветието - турскосиньо се комбинира с яркожълто, а тревисто зелено с английско червено. Рисувателната свобода на художника и намирането на подходящия типаж налагат едрия формат и черния контур, накъсаната живописност и смесените техники. Така се раждат илюстрациите към "Работна Мецана", "Веселите футболисти", "Гъбарко " и много други.

Късният Лазаркевич твори от 40-те до началото на 60-те години на двадесети век. Удивително съзвучен със съвременните тенденции в световната илюстрация. Едва ли има друг илюстратор с такова майсторство, създал множество образи от животинския свят. Всичко в тях наподобява

човешки характер - облекло, силует, мимика. Лазаркевич създава и визуални басни, те остават ненадминати и до наши дни.

Безспорен е фактът, че цялата творческа енергия на Вадим Лазаркевич е насочена към изкуството на книгата.

Публикуването на запазените от семейството на Лазаркевич рисунки - лирични пейзажи от София, илюстрации на библейска тематика, вдъхновени от Фауст на Гьоте /поставящи вечния въпрос за неудовлетворения и търсещ човек/, фигурални композиции с моливи и пастели, натюрморти чертаят интересни перспективи да се разкрие архивът му в пълен обем. Като синтез на всичко открито звучи духовното партньорство между Лазаркевич и Гьоте в илюстрациите към "Фауст".

Руски емигрант, с тежка съдба, живял и творил в България, починал на 18.02.1963г. в София. "Баща ми имаше невероятна работоспособност, беше много жизнен. На фронта обаче пострадал от отровни газове и от един момент нататък това започна да се отразява на жизнеността му - почина на 68 години." - споделя синът му в интервю пред Георги Мишев [Литературен форум, 2001, с.11].

На този етап е трудно да се спомене всичко, до което се е докоснала талантливата ръка на художника. Но е необходимо да бъде признат и да го уважаваме като родител на илюстрацията за деца в България. И както казва синът му, Вадим Лазаркевич - младши, в свое интервю пред списание "Литературен форум":" Питали сме се как така като гледа човек илюстрациите на баща ми, никога няма да познае, че той не е българин. Аз бих задал друг въпрос - как има хора, които са българи, а техните герои не са. Значи има и нещо друго..." [Литературен форум, 2001, с.11].

Библиография

1. Андреев, А. Мястото на изкуството в познанието за света. *Народна просвета*, София, 1985.
2. Архив на Лазаркевич: БИА
3. БИА. Акционерно дружество *Хемус.* Ф.260, а.е. 27, 11, 1644.
4. БИА. Ф.264 к, оп.2, а.е.157
5. БИА. Ф.264 к, оп.2, а.е.158
6. БИА. Ф.711 к, оп.1, а.е.14
7. БИА. Ф.711 к, оп.1, а.е.15
8. Божилова, Ж. Отражението на света в детската книга - какво да бъде. *Деца, изкуство, книги*. 1979, кн.5, с.36-39
9. Георгиева, М. Каноните на Лазаркевич// *Култура*, бр.26, 16.07.2014
10. Мишев, Г. Списанието ставаше пред очите ми// *Литературен форум*, год.1, бр.3, 23.1-29.1.2001
11. Радева, М. Българска художествена илюстрация 1944-1989, изд. *Българска илюстрация*. С., 2023

12. Руските художници в България// *Зора*, №3433, 11 дек.1930, с.1

13. Сирак Скитник. Изложба на художниците руси// *Слово*, №2549, 15 дек.1930, с.1

Красимира Данаилова Загорска
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“
Специалност БЪЛГАРСКА ФИЛОЛОГИЯ
Бакалавър

Електронен адрес:
krasimira.zagorska@abv.bg

Научен ръководител:
проф. д.ф.н. Денка Кръстева

Рецензент:
проф. д-р Младен Енчев